

Міністерство освіти і науки України

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

ШАРАН АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

051 “Прикладна економіка”

Автореферат на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Івано-Франківськ – 2023

Дипломна робота виконана в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника

Науковий керівник д.е.н., професор, Пилипів Н.І., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки

Рецензенти: д.е.н., професор, Левандівський О.Т. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри фінансів

Захист відбудеться «__» _____ 2023 р.

Дипломну роботу надано до захисту «____» _____ 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Надія ПИЛИПІВ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. У сучасній ринковій економіці підприємства та за час воєнного стану питання конкуренції призводить до постійного вивчення динамічних змін на ринку. Для цього чільне місце у впровадженні підприємницької діяльності підприємства полягатиме у визначенні та оцінці його конкурентоспроможності продукції та послуг. Різноманітність цього твердження конкурентоспроможності продукції викликали і багато тлумачень та концепцій.

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємств зростає також і потреба у ефективному використанні робочої сили. За час війни між підприємствами присутня також і конкурентна боротьба. Ці тенденції, прискорюють процес оновлення та пошуку інтелектуальних джерел розвитку підприємств. Тому формування конкурентоспроможного підприємств у державі та на різних рівнях можливе за умови створення нової моделі розвитку підприємства. Для цього реалізація окресленої мети буде за рахунок зросту ролі персоналу саме як складової підвищення конкурентоспроможності підприємств. У період війни підприємства по новому почали розвиватися на конкурентній основі, для цього учасникам на ринку треба правильно оволодіти певними конкурентними перевагами.

Питанням проблем визначення понять конкурентних переваг підприємств приділені роботи таких дослідників: Л.В. Балабанової, М.М. Гельвановського, О.В. Зозульова, Ю.С. Коваленка, Н.П. Наливайка, Л.А. Майстер, Л.А. Мачкура, Т.Л. Мостенської, Г.В. Осовської, Г.М. Паламарчука, Ю.М. Пахомова, П.Т. Саблука, О.Г. Шпикуляка, та ін.

Проте, не залежно від загального прогресу, прибутковості підприємств та розуміння механізму функціонування підприємств як системи, та ролі у ній конкуренції досі не існує.

На сьогодні термінологічні питання конкуренції ще не у повній мірі дослідженні. А брак окреслених термінів та їх визначень може привезти до помилок у науковому осмисленні явищ, які досліджуються.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є окреслення ознак конкурентоспроможності підприємств та систематизація методів її оцінки, якими користуються підприємства у своїй практичній діяльності.

Завданнями дослідження є:

- розкрити сутність та структуру конкурентоспроможності досліджуваного підприємства;
- вивчити роль та види планування конкурентоспроможності підприємства;
- класифікувати чинники конкурентоспроможності підприємств;
- уточнити властивості конкурентоспроможності підприємства на прикладі ТОВ ТВФ «Нафтотрансєрвіс»;
- обґрунтувати науково-методологічний підхід до проведення дослідження процесів формування конкурентоспроможності підприємств;
- розкрити складові діагностики конкурентоспроможності досліджуваного підприємства;
- визначити теоретико-методологічні особливості управління процесом формування конкурентоспроможності підприємств;
- побудувати модель забезпечення конкурентоспроможності підприємств за допомогою інноваційної складової їх діяльності.

Об'єктом дослідження є процес формування конкурентоспроможності підприємства на ТОВ ТВФ «Нафтотрансєрвіс».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних аспектів формування конкурентоспроможності підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є системний підхід до пізнання та формування та утримання конкурентних переваг, які направлені на створення нової системної властивості такої як конкурентоспроможність. За допомогою системного аналізу розроблено

структурно-функціональну модель процесу розвитку конкурентоспроможності підприємств. Застосувавши положення синтезу, здійснено класифікацію чинників конкурентоспроможності підприємств, ретроспективний метод дозволив нам дослідити еволюцію теорії конкурентоспроможності підприємств. Індукція дозволила нам виокремити, понятійний апарат теорії конкурентоспроможності підприємств, методом дедукції обґрунтовано стратегічні напрями забезпечення конкурентних позицій підприємств. Монографічним методом проаналізовано ефективність діяльності підприємства та виражено проблеми, які суперечать формуванню й утриманню конкурентних переваг.

Інформаційними джерелами є вітчизняні законодавчі та нормативні акти, законодавчі акти матеріали Державної служби статистики України, дані документів первинного обліку та звітність ТОВ ТВФ «Нафтотрансєрвіс», наукові праці учених, інформація із всесвітньої комп'ютерної мережі Internet.

Наукова новизна одержаних результатів. Магістром розроблено науковий підхід до обґрунтування процесу формування конкурентоспроможності підприємств враховуючи вплив зовнішніх та внутрішніх факторів бізнес-середовища з оцінкою рівня та аналізом чинників, які впливають на конкурентоспроможність.

У роботі удосконалено поняття «конкурентоспроможність підприємства», яка включає системні та характеристику суб'єкта підприємництва з віддзеркаленням ступеня реалізації його фактичної та відсоткової спроможності щодо створення та утримання стійких конкурентних переваг.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження доповідалися на 8 Міжнародній науковій конференції “Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference”. VoScience Publisher. Chicago, USA.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (72 найменування), 4 додатків.

Основний текст роботи викладено на 86 сторінках, містить 9 таблиць та 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** магістерської роботи було описано актуальність теми дослідження, предмет і об'єкт дослідження, мету і завдання а також методи, якими воно виконувалось. Крім цього, вказано, наукові праці, які були написані за даними магістерської роботи. У кінці вступу узагальнено обсяг роботи, кількість ілюстрованого матеріалу (рисунків, таблиць).

У **розділі 1. Теоретичні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємств** розкрито, що із розвитком економіки та підприємництва усі загальновідомі стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств удосконалюються у співвідношенні до реалій. Стратегії видозмінюються через вплив таких факторів зовнішнього та внутрішнього середовища: рівень розвитку країни та її економічно-фінансовий стан, середні доходи населення, потреби та менталітет, розмір ніші на ринку, кількість споживачів, конкуренти та конкурентна політика на підприємстві, зв'язки із контрагентами, ціни, форс-мажорні обставини (пандемія, війни та ін.).

Доведено, що конкурентоспроможність підприємства доцільно правильно і систематично оцінювати та порівнювати, тобто правильно аналізувати. При цьому неналежна увага акцентується на цілеспрямоване її планування та перспективне дотримання підприємством конкурентних переваг.

Нами виокремлено поняття «конкурентоспроможність», яке ототожнюється із здатністю об'єкта до змагання когось з якимось аналогічним об'єктом господарювання за привілей бути вибраним у подальшому.

У таблиці 1 підсумовано різні погляди авторів на трактування поняття «конкурентоспроможність підприємства».

Конкурентоспроможність змушує ринок розвиватись і стимулює підприємництво. Але, водночас, вимагає від підприємств розробки стратегій, щоб вижити та виділитись в конкурентній боротьбі та ефективно і економно задовольняти потреби та очікування клієнтів.

Будь-які підприємства в умовах глобальної конкуренції, рецесії, новітніх тенденцій в НТП та потребах і очікуваннях споживачів, видозмінюють, удосконалюють або кардинально змінюють стратегію своєї діяльності, щоб утримати чи збільшити свої позиції на ринку.

Таблиця 1

Погляди авторів на трактування поняття «конкурентоспроможність підприємства»

Трактування понять «конкурентоспроможність підприємства»	Автори які досліджували дану проблему
Порівняльні переваги, якими володіє конкретне підприємство по відношенню до інших підприємств, що є конкурентами на ринках товарів і послуг	Бусел В.Т. [4, с. 213]
Сукупність можливостей підприємства (виробничих, інноваційних, кадрових, ресурсних) в різних сферах діяльності, що взаємодіють між собою певним чином	Воронкова А.Е., Пономарьов В.П., Дібніс Г.І. [5]
Спроможність займати визначену ринкову нішу у певний період часу	Гетьман О.О., Шаповал В.М. [6, с. 45]
Вміння організації зберігати свої позиції на обраних нею ринках	Коноплицький В.А., Філіна Г. І. [7]
Рівень компетентності підприємства у певній галузі, порівняльна перевага підприємства відносно інших конкурентів, які діють у регіоні, країні та за її межами	Грицишин Н. [8, с. 129]
Комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оцінювальних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів	Денисенко М.П., Гречан А.П., Шилова К.О. [9, с. 36]
Здатність виробляти й реалізовувати швидко, дешево, якісно, продавати в достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування; можливість ефективно розпоряджатись власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку	Єргієва Л. В. [10, с. 8]
Синтетична категорія, що характеризує здатність підприємства функціонувати та розвиватись відповідно до намічених стратегічних цілей, конкуруючи своїми товарами з іншими учасниками відповідного ринку обігу товарів у певному інтервалі часу	Єрмаков О. Ю., Єсаулов В. А. [11, с. 326]

Здатність досягати конкурентних переваг над іншими підприємствами на конкретному ринку	Железняк А. М. [12, с. 8]
--	------------------------------

З-поміж стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства активно використовуються товарно-ринкова, ресурсно-ринкова, технологічна та, особливо, соціальна.

Доведено, що фактором конкурентоспроможності може бути також і результативна організація управління, яка окреслює цікавість персоналу в успіху підприємства. Оскільки після перемоги розпочнеться новий етап в економіці країни: прихід іноземних інвестицій, відкриття нових зовнішніх ринків та зростання експорту, цінність вітчизняних товарів та людського капіталу, відбудова пошкодженого за кращими технологіями та ін.

У розділі 2 **Методологія дослідження процесів формування конкурентоспроможності підприємств** Для отримання синергічного ефекту дані стратегії доцільно впроваджувати комплексно в різних комбінаціях, що дозволить максимально зменшити ризики для підприємства, враховуючи особливості вітчизняного ринку в умовах війни. Факти щодо синергії декількох стратегій підвищення конкурентоспроможності у діяльності підприємств будуть оприлюднені згодом після перемоги, самими підприємствами, коли їх стан стабілізується.

Дослідження процесу формування конкурентоспроможності підприємства дозволило нам зрозуміти визначену методологію. Найчастіше її характеризують із організацією певного виду діяльності. В основі цього підходу є два визначення методології: як внутрішньої впорядкованості окремих частин цілого, що має вигляд логічної структури; як сукупності взаємопов'язаних підпроцесів.

Окрім внутрішніх чинників, на конкурентоспроможність підприємства впливають і зовнішні фактори. Їх умовно можна поділено на дві групи:

- особливості галузей та відповідних їм ринків;
- спосібність регуляторів зовнішнього осередку створювати умови, однаково підходящі для розвитку всіх підприємств.

Враховуючи це, запропоновано схему взаємодії підприємства та складових його інституціонального середовища, що подано на рис. 1. Акцент на фокусуванні змінює підходи підприємства в роботі з постачальниками та клієнтами, малоприбуткові чи затратні процеси для підприємства або виводять з діяльності або передають на аутсорсинг, тим самим звужуючи коло ділових відносин для його ж стабільності.

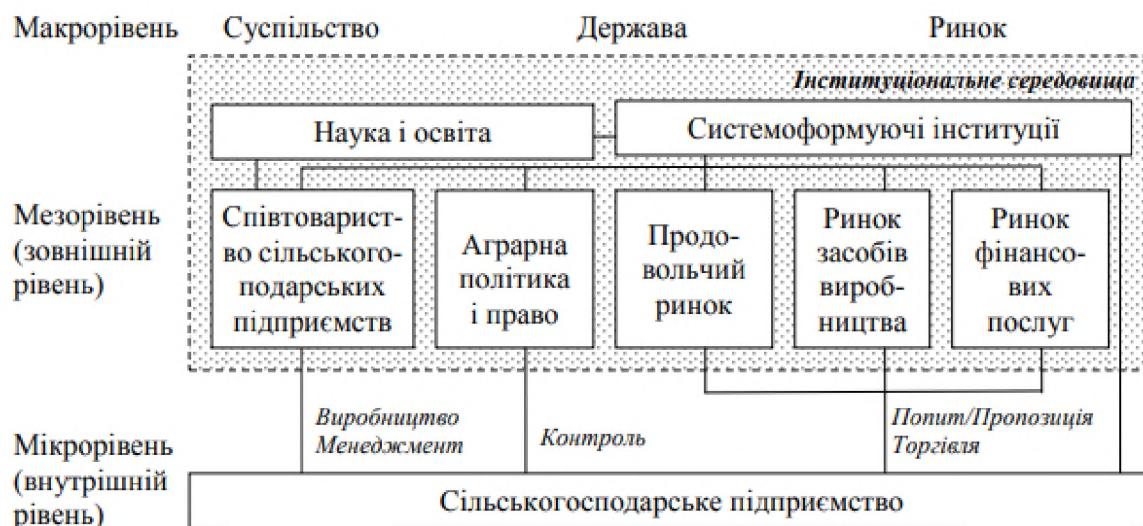

Рис. 2.3. Схема взаємодії підприємства із інституціональним середовищем

Джерело: адаптовано [63, с. 74-75].

Рис. 1. Схема взаємодії підприємства із інституціональним середовищем

Джерело: адаптовано [63, с. 74-75].

Отже, схема методології системного дослідження конкурентоспроможності підприємств враховує логічну та часову структури. А це дає потенцію до надання цілісної системи оцінки конкурентоспроможності підприємства із врахуванням чинників прямого та непрямого впливу. Кінцеві наслідки аналізу повинні стати основою виділення перспективних для конкретного підприємства видів конкурентних переваг, які постачать йому тверді конкурентні позиції на ринках.

Оцінювання конкурентоспроможності за різними методами та головних компонент окреслюється рядом показників, які надають числове описання

чинникам конкурентоспроможності – конкурентним перевагами. Доведено, що до факторів конкурентоспроможності відносять собівартість, ціну продукції та її якість. Ці показники є індикаторами конкурентоспроможності не підприємства, а продукції. Винятково, якщо це торкається продукції з невеличезною часткою у валовій продукції підприємства.

У розділі 3 Напрями забезпечення конкурентоспроможності підприємств викладено основні шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємства в сучасних ринкових умовах.

Виділено, що конкурентоспроможність підприємства являється одним із важливих аспектів ринкового середовища, який характеризує можливість підприємства адаптуватися до умов ринку та може посісти провідне місце і втримати його якомога довше. В даний час ринок перенасичений підприємствами, які створюють аналогічну продукцію, але втримуються лише ті, які мають найвигідніші конкурентні переваги відносно інших підприємств.

Якщо чинники конкурентоспроможності не можна обміряти фінансово-економічними показниками тоді можна використовувати й евристичні методи. Які мають високий ступінь суб'єктивізму та передбачають проведення експертних оцінок. Однак, багатоаспектність процесів діяльності та розвитку економічних систем розкривають потребу в доповненні розрахункових методів евристичними. Переваги та недоліки якісних методів оцінок конкурентоспроможності підприємства показано у табл. 2.

Таблиця 2.1

Характеристика неформалізованих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства

Метод	Особливості	Недоліки	Переваги
Матричні методи (матриці BCG, GE/McKinsey, Shell/DPM, Hofer/Schendel, ADL/LC, Хінтерхубера)	Надають якісну характеристику конкурентним позиціям підприємства. Результати оцінювання використовуються у стратегічному плануванні.	1. Наочність та простота інтерпретації результатів. 2. Результати є підставою для вибору стратегічно ефективних	1. Високий ступінь суб'єктивізму. 2. Врахування лише ринкових факторів. 3. Врахування невеликої кількості факторів. 4. Складність вимірювання частки та масштабів ринку, темпів їх росту для суб'єктів

		галузей та видів продукції, напрямів розподілу інвестиційних ресурсів.	малого і середнього бізнесу. 5. Оцінюють конкурентоспроможність напрямів господарської діяльності, а не підприємства у цілому. 6. Не надають узагальненої кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності.
Графічні методи.	Рівень конкурентоспроможності визначається як площа багатокутника на радіальній діаграмі. На осях діаграми розміщуються фактори конкурентоспроможності.	1. Наочність результатів	1. Не враховують вагомість факторів. 2. Залежність від послідовності розміщення факторів на осях. 3. Зазвичай передбачають оцінку конкурентоспроможності окремих видів продукції.
Евристичні методи	Використовуються для кількісного вимірювання факторів, які не піддаються жорсткій формалізації.	1. Надають можливість кількісно оцінити слабо формалізовані показники.	1. Високий ступінь суб'єктивізму. 2. Недостатня точність отриманих оцінок. 3. Труднощі з відбором експертів.

Джерело: власні дослідження.

Отже, оцінювання конкурентоспроможності за різними методами та головних компонент окреслюється рядом показників, які надають числове описання чинникам конкурентоспроможності – конкурентним перевагами. Доведено, що до факторів конкурентоспроможності відносять собівартість, ціну продукції та її якість. Ці показники є індикаторами конкурентоспроможності не підприємства, а продукції. Винятково, якщо це торкається продукції з невеличезною часткою у валовій продукції підприємства.

ВИСНОВКИ

1. Доведено, що відмінним атрибутом найконкурентоспроможніших транспортного бізнесу є надання ними послуг, пов'язаних із перевезення вантажів, тоді як найуспішніші суб'єкти підприємництва, навпаки, такі послуги не надають.

2. Розвиток зародків конкурентоспроможності доречно розподілити на етапи. Де перша фаза включатиме наукові положення про хід формування конкурентоспроможності транспортного бізнесу з підсумуванням у теорії цінової конкуренції. На другій фазі вивчалоя теорію ефективного управління. Що стосується третьої фази то її основа лежатиму у доктрині стратегічного управління. Четверта фаза науковцями вивчалоя як теорія співконкуренції. Зважаючи на вимоги сучасного стану ринку в транспортному бізнесі їх конкурентоспроможність треба окреслювати як характеристику, яка віддзеркалює ступінь виконання його фактичної та латентної спроможності продукувати, держати і застосовувати стійкі конкурентні переваги.

3. Вагомий вплив на стійкість конкурентних переваг ТОВ ТВФ "НАФТОТРАНССЕРВІС" мають ризики у їх роботі. До ризиків транспортного бізнесу включено такі: господарські ризики (виробничі, інвестиційні, ринкові, екологічні, фінансові); конкурентні ризики (спричинені неможливістю спрогнозувати дій суперників).

Гінкими рівнями транспортного бізнесу є ризики невігідних відхилень розмірів державної підтримки. Серед вирішальних інструментів управління визначеними ризиками акцентовано увагу на страхуванні вантажів та хеджуванні.

4. Інституціональне обґрунтування процесів розвитку конкурентоспроможності транспортного бізнесу повинно лежати у площині розуміння питань недобросовісної конкуренції та інформаційної асиметрії. Обґрунтувавши, що існування цих ринкових неточностей напряду пов'язане із безсилою реалізацією інституціональним середовищем функцій, які б стосувалися законодавчого регулювання у таких сферах як: співпраця, кооперація, стандартизації, сертифікації та інформаційне забезпечення споживачів, а також поведінки урегулювання конкуренції. Встановлено, що частинною мірою втілюються функції: кредитування (через високу вартість кредитних ресурсів); впровадження інноваційного розвитку (через неналагодженість взаємодії перевізників і держави та із розробниками

інновацій та фінансовим сектором); розвитку контрактних відносин (через нерозвиненість біржової торгівлі). Наше дослідження показали, що найбільше негативні інституціональні умови були у невеликих суб'єктів транспортного бізнесу. Це торкається дотримання їх інноваційного розвитку, кредитування, підтримки підприємництва, законодавчого та ринкового регулювання конкуренції.

5. Оцінювання конкурентоспроможності транспортного бізнесу в умовах відвертого шляху до даних про конкурентів варто робити через розрахунок інтегрального латентного показника таксономії. Оскільки він показує на присутність порівняльної характеристики та їх здатності конкурувати у сферах транспортного бізнесу.

6. До факторних змінних, які генерують конкурентоспроможність транспортного бізнесу, зараховано показники їх ресурсозабезпеченості, властивих витрат, ресурсовіддачі, результативності використання ресурсів, рентабельності. При застосуванні запропонованої методики встановлено, що великий вплив на конкурентоспроможність вітчизняних транспортних підприємств в мають конкурентні переваги, націлені у ділянках послуг, управління та збуту. До неоднакових рис конкурентоспроможних транспортного бізнесу належатиме невисокий рівень питомих витрат у розрахунку на одиницю використаних ресурсів.

7. Думка про конкурентоспроможність в домовленостях про недостатнє інформаційне забезпечення диктує напрямки акумуляції та обробки експертних оцінок. для цього запропоновано її провести у чотири фази А тому і узагальнюючий коефіцієнт конкурентоспроможності транспортного бізнесу обґрунтовуватиметься через систему нормованих коефіцієнтів конкурентних прерогатив, зважених на рівень імітованості кожної із них.

Список опублікованих автором праць за темою магістерської роботи

1. Шеленко Д.І., Матковський П.Є., Сас Л. С., Шаран А.І. Аналіз основних засобів сільськогосподарських підприємницьких структур. *Modern directions of*

scientific research development. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. (26-28 січня 2022, Чикаго, США) 2022. pp. 972-974. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-26-28-yanvary-a-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/>.